

9. Shyshka, R.B. (2015), *Tsyvilne pravo Ukrainy : pidruchnyk. Osoblyva chastyna* [Ukraine Civil law : the textbook. Special Section], vyd. Lira-K, Kyiv, Ukraine.
10. Bratus, S.N. (1976), *Yurydycheskaia otvetstvennost y zakonnost* [Legal liability and legality], Yuryd. lyt., Moscow, USSR.
11. Shyshka, R.B. (2013), «Civil liability and tort liability», *Zbirnyk naukovykh prats Iripinskoj finansovo-yurydychnoi akademii (pravo)*, vol. 2, pp. 206-216.
12. Venedyktova, I.V. (2014), *Zakhyst okhoroniuvanykh zakonom interesiv u tsyvilnomu pravi : monohrafiia* [Protecting the legal interests in civil law : the monograph], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
13. Borysova, V.I. (2007), *Tsyvilne pravo Ukrainy : u 2 t. Tom 1 : Pidruchnyk* [Civil Law Ukraine : in 2 volumes. Volume 1 : Textbook], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
14. Kanzafarova, I.S. (2006), *Teoriia tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti : monohraf.* [The theory of civil liability : monographs.], Astroprint, Odesa, Ukraine.
15. Kanzafarova, I.S. (2004), «Civil liability as security obligations», *Pravova derzhava : shchorichnyk naukovykh prats Instytutu derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy*, vol. 15, pp. 239-244.

УДК 341.244: 347.44: 341.241.4 (477)

ДОГОВОРИ, ПАКТИ ТА НАТУРАЛЬНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Самойленко Г.В., к.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
Sgeorge@i.ua*

У статті на нових, приватноправових засадах, базуючись на новітніх філософсько-логічних підходах, автор зробив аналіз неповних, чи усічених (відповідно до приписів позитивного права зобов'язань), які мають назву «натуральні». На переконання автора, вони породжуються з пактів – домовленостей сторін, які через відсутність чи обмеженість суб'єктивного права на позовний захист не отримують судового захисту.

Автор робить висновок щодо можливості та необхідності поширення регулятивного впливу на всі види домовленостей сторін (у тому числі через визнання підставою виникнення цивільних прав та обов'язків не лише договорів, а й інших дій, що не передбачені актами цивільного законодавства, але які породжують цивільні права та обов'язки, – ст.11 Цивільного кодексу України); або ж принаймні щодо необхідності надання окремим пактам позовного захисту, що сприятиме стабільності цивільних відносин і захищеності учасників цивільних правовідносин.

Ключові слова: договір, пакт, домовленість, угода, зобов'язання, натуральне зобов'язання, позовний захист, ризик, правовідношення, неформальна логіка.

ДОГОВОРЫ, ПАКТЫ И НАТУРАЛЬНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА В СОВРЕМЕННОМ ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ

Самойленко Г.В.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, Запорожье, Украина
Sgeorge@i.ua*

В статье на новых, частноправовых началах, основываясь на новейших философско-логических подходах, автор провел анализ неполных, или усеченных (в соответствии с предписаниями позитивного права), обязательств, которые называются натуральными. По мнению автора, они порождаются пактами – договоренностями сторон, которые в силу отсутствия или ограниченности субъективного права на исковую защиту не получают судебной защиты.

Автор делает вывод о возможности и необходимости распространения регулятивного воздействия на все виды договоренностей сторон (в том числе путем признания основанием возникновения гражданских прав и обязанностей не только договоров, но и других действий, не предусмотренных актами гражданского законодательства, но порождают гражданские права и обязанности, – ст. 11 Гражданского кодекса Украины); или по крайней мере о необходимости предоставления отдельным пактам исковой защиты, что будет

способствовать стабильности гражданских отношений и защищенности участников гражданских правоотношений.

Ключевые слова: договор, пакт, соглашение, соглашение, обязательства, натуральное обязательство, исковая защита, риск, правоотношения, неформальная логика.

AGREEMENTS, PACTS AND NATURAL OBLIGATIONS IN MODERN CIVIL LAW OF UKRAINE

Samoilenko H.V.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine
Sgeorge@i.ua*

The article on the new private law principles, based on the latest philosophical and logic approaches, analyses an incomplete or truncated obligations that are called natural. According to the author, they are generated by pacts – agreements of parties that in the absence or limitation of subjective right of action do not receive legal protection.

So for example, the Civil Code of Ukraine laid the template forms and transaction rule on the conditions of its validity. Failure to form a transaction can pull its invalidity if expressly provided by law, and hence, the impossibility of proving the circumstances (of proof). In any case, in accordance with the Part 1 of the Art. 218 of the Civil Code, the judgment cannot be based on the testimony of witnesses.

Certainly, this rule should encourage members of civil relations to the proper use of their civil rights.

At the same time, it pushes us away from understanding of one simple fact, and, therefore, answering the question – what we are dealing with in case of non-compliance of simple written form of the agreement?

A person who is a subject to analysis and scepticism will argue that it is unlikely a question only of the failure to form a transaction.

At the time Nersesians V.S. said that beyond the sphere of legal and analytical approach to the positive law (what is traditionally named as “legal dogma”) remains a number of issues of general theoretical, philosophical type, belonging to the subject of philosophy of law.

According to him, own authority, which established the positive law, is officially a significant fact for both practice and theory, as in connection with the positive law the status of “regulatory law” it becomes the dominant one that defines “legal nature” of phenomena legal nature.

At the level of everyday consciousness is clear that the one thing is the credibility of the legislator and quite another – the reasonableness, accuracy, fairness of the law, which regulated all major aspects of human life, its rights and obligations.

Studying the Roman private law, once O.A. Pidopryhora and Y.O. Kharytonov noted that Roman contract law was notable for formalism, so not every treaty or agreement was considered as a contract.

Pacts were informal treaties (agreements) that were a legal form of business life outside the range of contracts.

Therefore, they had no legal protection and limitation values – relied on morality and conscience contractors. Failure pact entailed no legal liability. That is why such treaties (agreements) began to be called *pacta nuda* (naked agreements).

We were impressed with the position of Y.O. Pokrovskiy, who acknowledged that natural obligation not allow penalties, but they were not a legal zero, as envisaged legal consequences, for example, the inability to recover back paid for this commitment.

Therefore, a critical analysis of civil legal relationships, contracts and obligations, which R.A. Maidanyk refers to abnormal (pacts and natural obligations), indicates the predeterminacy of «incomplete» positive obligations and pacts of normative prescriptions, and in view of the England-American approach of civil doctrine – their convention (regulatory predetermination the influence of positive law, beyond which no such restriction at all).

The author concludes that the possibility and the need to spread the impact of regulatory arrangements for all kinds of parties (including through recognition as grounds for civil rights and obligations not only treaties but also other acts, which are not foreseen by acts of civil law, but which generate civil rights and obligations – Art. 11 Civil Code of Ukraine); or, at least, the need for providing of separate pacts with a lawsuit defence that will promote civil relations stability and security of participants of civil relations.

Key words: agreement, pact, contract, liability, natural obligation, right of action, risk, legal relations, informal logic.

Актуальність теми зумовлена наявністю прогалин у забезпеченні цивільно-правового захисту прав учасників цивільних правовідносин, які базуються на натуральних зобов'язаннях і пактах (які, до речі, не визнані в позитивному цивільному праві України та є предметом теоретичних досліджень). Звичайно, зважаючи на доктрину цивільного права України, котра базується на фундаментальних основах і є результатом опосередкованої рецепції римського приватного права, ряд домовленостей, які стосуються предмету (об'єктів) цивільного права, позбавлені позовного, а значить, і судового захисту. Це є проявом формалізму цивільного права, що сягає корінням в римське приватне право, з огляду на приписи позитивного права, яке обмежує можливість судового захисту натуральних зобов'язань і зобов'язань за пактами (які за своєю правовою природою теж є натуральними).

Автор, базуючись на новітніх підходах філософії, неформальної логіки та скептицизму, робить припущення щодо умовності такого підходу, закріпленого через механізм правового регулювання договірних і зобов'язальних правовідносин у позитивному праві.

Проблемам правового регулювання договірних, зобов'язальних правовідносин, аномальних і натуральних зобов'язань присвячені роботи В.В. Луця, О.В. Дзери, Р.Б. Шишки, Р.А. Майданика та низки інших українських науковців.

Однак комплексне дослідження натуральних, аномальних зобов'язань, які породжуються пактами, як і правової природи самих пактів, в українській цивілістиці наразі відсутні.

Важливий внесок для подальших досліджень і наукової полеміки та дискусії зробив Р.А. Майданик у науково-практичному посібнику «Аномалії в цивільному праві України», де він на надзвичайно глибокому рівні провів аналіз натуральних зобов'язань, хоч і через призму ризикового зобов'язання, за яким особа бере на себе ризик залишитися без позовного захисту через приписи позитивного права.

Автор має на меті дослідити цивільно-правову категорію пакту як специфічного виду домовленості-договору, порівняти його за наслідками для формування суб'єктивного права на захист; переосмислити наявний у цивільному праві підхід, закріплений у доктрині та позитивному праві України, за яким ряд домовленостей поза межами регулятивного впливу джерел цивільного права не отримують захисту, а тому породжують натуральні (природні) зобов'язання. Важливою є оцінка подібних обмежень і спроба віднайти відповідь на питання: навіщо вони інтегровані в механізм цивільно-правового регулювання? Наскільки обмеження суб'єктивного цивільного права на захист через регламентацію недотримання форми правочину є виправданими?

На підставі проведеного аналізу автор ставить на меті викласти власний підхід і критичну оцінку шляхом використання засобу критичного осмислення усталених в цивілістиці підходів і пропозицій щодо надання суб'єктивним цивільним правам, які ґрунтуються на окремих пактах, цивільно-правового захисту.

У свідомості звичайного юриста, а досить часто і науковця, сприйняття тих чи інших життєвих ситуацій трансформується в кваліфікаційну діяльність шляхом застосування певних юридичних маркерів, які дозволяють накласти матрицю механізму правового регулювання правовідносин стосовно того чи іншого об'єкту цивільних правовідносин на його правовий режим, а відтак, і на правовий статус суб'єктів відповідного правовідношення.

Так наприклад, у ЦК України закладено шаблон форми правочину та правило щодо умов його дійсності – недотримання форми правочину може тягнути його недійсність у разі, якщо це прямо передбачено законом, а відтак і неможливість доведення обставин (доказування). У будь-якому разі згідно з положеннями ч.1 ст.218 ЦК рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

Звичайно, це правило має спонукати учасників цивільних правовідносин до належного користування своїми цивільними правами. Водночас саме це і відштовхує нас від спроби усвідомити одну просту обставину, а отже, відповісти на питання: з чим ми маємо справу в разі недотримання простої письмової форми договору?

Особа, схильна до аналізу та скептицизму, буде стверджувати, що навряд чи мова йде лише про недотримання форми правочину. Неформальна логіка, яка останнім часом набирає популярності серед сучасних науковців, додає аргументів у твердженні, що культова діалектика, яка тривалий час сприймалася як закон сутності, є здебільшого лише способом її пізнання (гносеологія).

Чому ми звертаємося до філософії та логіки у вирішенні питань, які стосуються форми правочину?

На наше глибоке переконання, саме філософія та логіка є інструментами, які дають змогу на науковій основі провести глибокий аналіз механізму правового регулювання цивільних правовідносин.

Арістотелевська формальна логіка заклала фундамент для наукового мислення. Саме вона допомогла зробити процес мислення науково обґрунтованим, вираженим, таким, що має критерії, на які вона спирається, які бере за основу. Це дало підставу для формування фундаментальних, базових основ пізнання світу та явищ.

Панівною при цьому в науці та філософії залишалася тривалий час метафізика, яка завдяки розвитку переважно механіки починаючи із середньовіччя розглядала природу як пасивну субстанцію, «тінь духу», тому що тільки дух має ознаки розвитку та творчості [1, с. 237].

Діалектика, яка прийшла на зміну формальній логіці та метафізиці як вчення про найбільш закономірні зв'язки в становленні, розвитку буття та пізнання і заснований на цьому метод творчого мислення та пізнання, таким чином, увібрала в себе дві діалектики: об'єктивну – вчення про розвиток буття (діалектика природи, або онтологічний аспект) і суб'єктивну – розвиток пізнання, мислення (діалектика духу, або гносеологічний аспект).

Як зазначає О.М. Губар, у XIX – XX ст. у філософії знову стала переважати ідея єдності розвитку матерії та духу, природи та свідомості. Ця ідея в сучасній філософії з'являється не у вигляді геніальної здогадки – гіпотези (як це було в античній філософії), а як результат синтезу двох розвинутих сторін: діалектики духу (Гегель) і діалектики природи (марксизм). У марксизмі – діалектичному матеріалізмі обґрунтовується ідея про первинність розвитку об'єктивного світу; діалектичні закони об'єктивного світу є причиною, а діалектика пізнання, мислення (духу) – наслідком, тому що пізнання є ні що інше, як відображення об'єктивного миру [1, с. 240].

Водночас на сучасному етапі розвитку науки виявилось, що у філософії існують проблеми, в обговоренні яких використовуються прийоми логіки. О.О. Івін підкреслив, що такий розгляд не означає підміни логікою філософії. «Логіка тільки надає засоби, які дають філософії змогу з більшою строгістю та переконливістю розв'язувати свої проблеми. У свою чергу, логіка, використовувана у філософському аналізі, сама отримує потужні імпульси в результаті зворотного впливу своїх застосувань. Має місце саме взаємодія логіки та філософії у дослідженні певних проблем, а не просте застосування готового апарату логіки до деякого зовнішнього для цього матеріалу» [2, с. 27].

Свого часу ще В.С. Нерсесянц зазначив, що поза сферою юридично-аналітичного підходу до позитивного права (того, що традиційно іменується юридичною догматикою) залишається ряд проблем загальнотеоретичного, філософського профілю, які входять в предметну частину філософії права.

На його переконання, офіційно власний авторитет, як і встановлене позитивне право, – цілком значущий факт, значущий як для практики, так і для теорії, оскільки у зв'язку з наданням позитивному праву статусу «нормативного права» воно стає панівним, таким, що визначає «правову природу» явищ правового характеру [3, с. 7].

В.С. Нерсесянц визначав, що вже на рівні буденної свідомості є очевидним, що одна справа – авторитет законодавця і зовсім інша справа – розумність, правильність, справедливість самого закону, яким регламентуються всі основні сторони життя людини, його права та обов'язки. Людина піддає сумніву всі правові даності сумнівам, перевіркам, судженням і оцінкам свого розуму [3, с. 7-8].

Мимохіть згадується неформальна логіка китайського мислителя-філософа Лао Цзи [5]. Ним був вироблений власний підхід до розуміння особливостей світу та його пізнання – через своєрідну діалектику, яка на протигагу діалектиці (наприклад, матеріалістичній) говорить не про боротьбу протилежностей, а про їх «примирення». У його висловах водночас прослідковується певний скептицизм суджень, наприклад: «Краще знання – це незнання про те, що ти щось знаєш. Чим більше дізнаєшся, тим менше знаєш. Ми не знаємо через знання, а значить, знаємо завдяки незнанню» [4].

Як зазначається у «Вікіпедії», зараз інтерес до неформальної логіки значно зріс завдяки руху критичного мислення, одним із найважливіших результатів чого було прийняття Каліфорнійським державним університетом у 1980 році рішення про обов'язковість курсу критичного мислення для усіх спеціальностей.

У літературі зазначається, що таке критичне мислення сприяє вмінню знаходити нові ідеї, аналізувати та критично оцінювати події [6, с. 5]. Такий підхід характеризується науковим пошуком та постійним самовдосконаленням. Критичне мислення виступає як нестандартне, яке ґрунтується на можливості бачити й оцінювати альтернативи.

Тож ми вирішили в цьому дослідженні критично підійти до оцінки усталених у цивільному праві договірних конструкцій у реальних правовідносин, які відповідно до ст. 1 ЦК України є цивільними правовідносинами.

Мова буде йти і про нетрадиційні договірні конструкції, які в цивілістиці здобули назву непойменованих договорів (*contractus innominati*), тобто договори, створені волевиявленням їх сторін [7, с. 213].

Хоча тут є цілком доречним роздум щодо використання саме договірної конструкції для регулювання правовідносин між сторонами, які досягають тих чи інших домовленостей. Про які саме договори (домовленості) йде мова? Наведемо приклади.

Замовник (споживач) домовляється з перукарем про створення гарної зачіски та фарбування волосся певного кольору. При цьому сторони допускають помилку в предметі договору: уява кожної зі сторін сформувала «своє бачення» майбутнього результату такої роботи. Предмет невизначений, вартість явно перевищує двадцять розмірів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, письмова форма не дотримана.

У разі помилки в предметі або ж недосягненні очікуваного результату чи за наявності подальших негативних наслідків використання дешевих (або ж небезпечних для волосся) засобів освітлення чи/та фарбування особа споживач зазнає шкоди здоров'ю та моральної шкоди.

Інший приклад. Особи домовляються про доставку знайомого до аеропорту безкоштовно власним транспортом. У день відправлення перевізник у критично малий до вильоту літака час сповіщає про відмову здійснити перевезення або ж взагалі не сповіщає, а просто «підводить», не здійснюючи перевезення.

Як охарактеризувати це правовідношення? Якими нормами цивільного законодавства вони регулюються? Адже ЦК України в ст. 910 містить визначення, згідно з яким за договором перевезення пасажирів одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення.

Укладання договору перевезення пасажирів та багажу підтверджується видачею відповідно квитка та багажної квитанції, форми яких встановлюються відповідно до транспортних кодексів (статутів).

У нашому разі мова не йде ні про зустрічне задоволення, ні про письмову форми, ні про квиток.

Водночас внаслідок невиконання зобов'язання з подібної домовленості замовник (пасажир) зазнає втрат майнового характеру (щонайменше втрачає вартість квитка з перевезення пасажирів повітряним транспортом).

Подібні випадки трапляються і під час здійснення підрядних робіт із проведення ремонтів у квартирах. Здебільшого такі домовленості не супроводжуються дотриманням навіть простої письмової форми. Як наслідок – велика ймовірність спорів щодо змісту такої домовленості. Не є винятком і подальша відмова від виконання робіт (що робить неможливим доведення наявності домовленості між сторонами).

Інший приклад – замовлення таксі за допомогою засобів зв'язку. Клієнт очікує, транспортний засіб не надається, клієнт запізнюється, оскільки вимушений викликати інший транспортний засіб через іншого оператора таксі для своєї доставки.

Наведені приклади свідчать, що питання виходить за межі лише дотримання письмової форми правочину. Хоча, звичайно, за відсутності доказів наявності домовленості практично неможливим є доведення її складання. При цьому, як ми зазначали, згідно з положеннями ч.1 ст.218 ЦК України рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

Мова йде або про домовленості, які не включено в конструкції окремих типів чи видів договорів, або ж, дійсно, про недотримання простої письмової форми договору (правочину).

Вивчаючи римське приватне право, свого часу О.А. Підпригора та Є.О. Харитонов відзначили, що римське договірне право відзначалося формалізмом, відтак не кожна угода чи домовленість вважалася договором. Для визнання домовленості договором вимагалася додержання ustalених формальностей.

Римська система розрізняла два види договорів – контракти і пакти [8, с. 367].

Звичайно, що контракти як формальні домовленості визнавалися договорами і забезпечувалися позовним захистом.

Пакти були неформальними угодами (домовленостями), і, як зазначав О.А. Підпригора, вони були правовою формою ділового життя за межами кола контрактів [8, с. 368]. Тому вони не мали

позовного захисту та юридичного значення, а поклалися на мораль та совість контрагентів. Невиконання пакту не тягло юридичної відповідальності. Саме тому такі угоди (домовленості) почали називатися *pacta nuda* (голі угоди) [8, с. 405].

Але вимоги цивільного обороту потребували нових договірних форм, а відтак окремі з них набули правового захисту.

Вирішенню таких питань, у тому числі пов'язаних з означеною нами проблематикою, присвятив свою працю «Аномалії в цивільному праві України» Р.А. Майданик [9, с. 888]. У своїй праці він не говорить про пакти як домовленості, позбавлені позовного захисту, а лише про зобов'язання, які з них випливають, – натуральні, які ґрунтуються на правовому статусі особи і на суб'єктивному праві (на його глибоке переконання, традиційним різновидом суб'єктивного права є зобов'язання, обов'язковим елементом яких зазвичай вважається можливість судового захисту вимог, що ґрунтуються на такому зобов'язанні). Натуральне зобов'язання не передбачає наявності в уповноваженої особи такого суб'єктивного права (права на судовий захист), яке гарантується і забезпечується належною поведінкою іншої особи, визнаного та охоронюваного правопорядком [9, с. 889].

Свого часу Підпригора О.А. писав, що спірне право продовжувало існувати, проте воно вже позбавлене захисту з боку держави. Так, виконання зобов'язання після спливу строку позовної давності (наприклад повернення боргу) вважалось виконанням належного зобов'язання, оскільки саме право існує, хоч і позбавлене захисту позовом. Наприклад, якщо йдеться про спірне зобов'язання, то воно зберігає силу і після спливу строку позовної давності, однак позбавляється позовного захисту (натуральні зобов'язання) [8, с. 299].

В Інституціях Гая (Книга 2 п.65) зазначено: «Отже, з того, що нами сказано, випливає, що одні предмети ми отримуємо у власність за натуральним правом, наприклад предмети, які відчужуються шляхом простої передачі, інші – за цивільним правом (манципація, *injure cessio*, узукація). Усе це способи придбання, характерні праву римських громадян» [8, с. 499].

Виявляється, що, як і дві тисячі років тому, з причини відсутності формального закріплення відповідної договірної конструкції в джерелах цивільного законодавства або ж відсутності відповідного виду позову особа виявляється позбавленою права захисту свого цивільного права, яке витікає з «натурального зобов'язання», чи домовленості, яка не визнається договором, чи договору (домовленості), форма якого не відповідає вимогам законодавства.

Проаналізувавши працю Р.А. Майданика, знаходимо його позицію, згідно з якою «поряд із повноцінними видами зобов'язань до складу системи суб'єктивних прав входять юридично незавершені, неповні зобов'язання, структура яких містить не всі традиційні елементи суб'єктивного цивільного права». Зазначені правові конструкції особливого роду (*sui generis*) «перебувають у проміжному стані між сферами позитивного і морального (філософського) права». Особливе місце серед таких *sui generis* як юридично неповних суб'єктивних прав посідають натуральні зобов'язання, вимоги за якими позбавлені судового захисту, але не правового ефекту в цілому, що «відрізняє їх від позбавлених правового значення фактичних відносин у вигляді так званих «філософських», або «моральних» чи «недосконалих», зобов'язань» [9, с. 890].

О.А. Підпригора, говорячи про пакти (з них випливали натуральні зобов'язання), зазначав, що ці угоди не вкладалися ні в один із розглянутих раніше контрактів і тому позовний захист їм не надавався. Такі пакти почали називати *pacta nuda* (голі угоди). Проста, неформальна угода не породжувала зобов'язання: *pacta nuda obligationem non pariunt*. І все ж в одному з едиктів претор оголосив, що він визнаватиме, підтримуватиме укладені пакти – *pacta conventa verbaro*. Так народився відомий афоризм: «*Pacta sunt servanda*» – «Пакти треба дотримуватися» (Д. 2.14.7.7) [8, с. 405].

Вимоги цивільного обороту змусили піти на визнання деяких пактів, у результаті чого їх визнали *pacta vestita* – «одягнені пакти», серед них: а) приєднані пакти; б) преторські пакти; в) імператорські пакти. Перші дістали позовний захист раніше за інших, другі – у період республіки з боку претора, треті визнали імператори: *pacta legitima* (імператорські пакти) – пакти, які дістали юридичне визнання в законодавстві пізньої імперії [9, с. 405].

Досить цікавим є пояснення етимології «натурального зобов'язання», дане Р.А. Майдаником, відповідно до якого назва «натуральне», або «природне», зобов'язання є даниною термінології грецьких філософів, які розрізняли світ явищ, що існували в силу веління влади, в силу закону

(*nomo*), і явища, які існували від природи (*physei*). Тому він зробив логічно обґрунтований висновок, що правова природа натуральних зобов'язань у римському праві полягала в тому, що вони визнавалися специфічним фактичним зобов'язанням і різновидом неповних цивільних зобов'язань, які ґрунтувалися на фактичному зобов'язанні, з якого виникали певні юридичні узи (*vinculun juris*) внаслідок фактичного становища речей, зумовленого природним правом.

Автор робить також висновок, що під натуральним зобов'язанням (*obligatio naturalis*) слід розуміти зобов'язання, що не користується позовним захистом; зобов'язання, що ґрунтується на ризику боржника залишитися без позовного захисту в разі сплати за вимогою, позбавленою примусового виконання, оскільки платник добровільно визнав правочинність своїх дій [9, с. 906].

Й.О. Покровський теж визнавав, що натуральні зобов'язання не допускали стягнень, проте вони не були юридичним нулем, оскільки передбачали юридичні наслідки, наприклад неможливість стягнення назад сплаченого за таким зобов'язанням [9, с. 897].

Аналіз цивільного права зарубіжних країн виявляє інші моделі правового регулювання досліджуваних правових явищ. Так, С.І. Шимон зазначає, що в *англійському* праві взагалі немає легального визначення договору як правової категорії, а доктрина та судова практика розуміє *договір* як *обіцянку* (*promise*) або кілька обіцянок, за порушення яких право встановлює санкцію, що свідчить про наявність у кредитора права на позов. За американською теорією без обіцянки немає і не може бути договору; взаємні дії без обміну обіцянками не є договором [10, с. 172]. Тому питання, щодо якого ведеться це наукове дослідження, в англо-американській цивільно-правовій системі є взагалі відсутнім.

Тож критичний аналіз цивільно-правових правовідносин, договорів і зобов'язань, які Р.А. Майданик відносить до аномальних (пактів і натуральних зобов'язань), вказує на залежність «неповних» натуральних зобов'язань і пактів від приписів нормативного характеру, а з погляду на англо-американський підхід цивільно-правової доктрини – на їх умовність (зумовленість регулятивним впливом позитивного права, поза межами якого таке обмеження взагалі відсутнє).

Погоджуючись з існуванням (хоча б на теоретичному рівні) натуральних зобов'язань і пактів (як неповних договірних конструкцій), робимо висновок про можливість і необхідність поширення регулятивного впливу на всі види домовленостей сторін (у тому числі через визнання підставою виникнення цивільних прав та обов'язків не лише договорів, а й інших дій, що не передбачені актами цивільного законодавства, але які породжують цивільні права та обов'язки, – ст. 11 ЦК України); або ж принаймні про необхідність надання окремим пактам позовного захисту, що сприятиме стабільності цивільних відносин і захищеності учасників цивільних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губар О.М. Філософія : інтерактивний курс лекцій : [навч. посібник] / М.О. Губар. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 416 с.
2. Ивин А.А. Импликации и модальности / А.А. Ивин. – М. : ИФ РАН, 2004. – 126 с.
3. Нерсисянц В.С. Философия права : [учебник для вузов] / В.С. Нерсисянц. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1998. – 652 с.
4. Лао Цзи. Філософія [Електронний ресурс] / Лао Цзи. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/>.
5. Неформальна логіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/>.
6. Терно С.О. Світ критичного мислення : образ та мімікрія / С.О. Терно // Історія в сучасній школі. – 2012. – № 7–8. – С. 27–39.
7. Цивільне право України. Особлива частина : [підручник] / за заг. ред. д. ю. н., проф. Р.Б. Шишки. – К. : Вид. Ліра – К, 2015. – 1024 с.
8. Підпригора О.А. Римське право : [підручник] / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 512 с.
9. Аномалії в цивільному праві України : [навч.-практ. посібник] / за заг. ред. Р.А. Майданика. – К. : Юстініан, 2010. – 1008 с.

10. ШИМОН С.І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн (Курс лекцій) : [навч. посіб.] / С.І. ШИМОН. – К. : КНЕУ, 2004. – 220 с.

REFERENCES

1. Gubar, O.M. (2007), *Filosofia : interaktyvnyi kurs leksii : Navchalnyi posibnyk* [Philosophy : interactive lectures : Textbook], Centr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine.
2. Yvyn, A.A. (2004), *Ymplykatsyy y modalnomy* [The implications and modalities], YF RAN, Moskow, Russia.
3. Nersesjanc, V.S. (1998), *Fylosofyia prava. Uchebnyk dlia vuzov* [Philosophy of Law. Textbook for high schools], Yzdatelskaja hruppa NORMA-YNFRA*M, Moskow, Russia.
4. Lao Czy. *Fylosofyia* [Philosophy], available at : <https://ru.wikipedia.org/>
5. “Informal logic”, available at : <https://ru.wikipedia.org/>
6. Terno, S. (2012), “World of critical thinking, image and mimicry”, *Istoriia v suchasni shkoli*, vol. 7-8, pp. 27-39.
7. Shyshka, R.B. (2015) *Tsyvilne pravo Ukrainy : pidruchnyk. Osoblyva chastyna* [Ukraine Civil law : the textbook. Special Section], Type. Lira – Kyiv, Kyiv, Ukraine.
8. Pidopryhora, O.A. (2006), *Rymske pravo : Pidruchnyk* [Roman law : Textbook], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
9. Maidanyk, R.A. (2010), *Anomalii v tsyvilnomu pravi Ukrainy : Navch.-prakt. posibnyk* [Anomalies in the civil law of Ukraine : Teach and practical. manual], Justinian, Kyiv, Ukraine.
10. Schimon S. (2004), *Tsyvilne ta torhove pravo zarubizhnykh krain : Navch. posib. (Kurs leksii)* [Civil and commercial law of foreign countries : Textbook. guidances. (Lectures)], KNEU, Kyiv, Ukraine.

УДК 347.763: 35.073.537

LEGAL CHARACTERISTICS OF SPORTS TRANSFERS

Tkalych M.O., candidate of juridical sciences

Zaporizhzhya national university, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine

Max_t@i.ua

The features of legal construction of the contract on the transfer of a professional athlete from one sports club to another (transfer contract) are researched in the article. The author concludes that the transfer contract is a civil law contract, which mediates a sports club assignment of the claim to the athlete for the implementation of sports activities and participation in sports, in favor of another sports club, for the contract fee. At the present stage of national professional sports the signing of transfer contracts in Ukraine is actually illegal, as it breaks the law. The only possibility of legal and regulatory reasonable use of transfer contracts in Ukraine is the legal recognition of civil law relations arising between athletes and sports clubs about the implementation of sports activities and participation in sports with the possibility of contracting the provision of sports services (sports contracts).

Key words: professional sport, sport transfer, transfer contract, sport services contract, assignment.

ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСФЕРНОГО КОНТРАКТА

Ткалич М.О.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

Max_t@i.ua

В статье рассматриваются особенности правовой конструкции договора о переходе профессионального спортсмена из одного спортивного клуба в другой (трансферного контракта). Автор делает вывод, что трансферный контракт является гражданско-правовым договором, который опосредует уступку одним спортивным клубом права требования к спортсмену осуществления спортивной деятельности и участия в спортивных соревнованиях в пользу другого спортивного клуба за определенную сторонами договора плату. На современном этапе развития отечественного профессионального спорта заключение трансферных